

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация за *присъждане на образователната и научна степен*

„доктор“

докторант: Кристияна Симеонова Симеонова

Институт за български език

Тема на дисертацията:

ЛИНГВИСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА ПОЛИТИЧЕСКА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Както е известно, обществено-политическата лексика бележи значителна динамика през последните 25 години. Това обстоятелство, в съчетание с ключовото място на тази лексика в публичната комуникация, обуславя важността на нейното проучване и анализ не само за специалистите, но и за широки кръгове от българското общество. Именно на този актуален проблем е посветен дисертационният труд на Кристияна Симеонова, като обхваща както най-новата политическа лексика, така и политическата терминология в периода от края на Втората световна война до 90-те години на миналия век. Актуалността на разгледаната в труда проблематиката се обуславя и от отсъствието на цялостно проучване върху политическата лексика в българския език.

Дисертационният труд на Кр. Симеонова запълва успешно тази празнина в българската лингвистика. Той представлява много сериозно, обстойно и богато изследване на политическата терминология и на обществено-политическата лексика в съвременния българския език, като основният му фокус е върху новия лексикален пласт в нея. Изследването е на високо теоретично равнище, като докторантката следва и прилага най-новите схващания в българското терминознание, развити от чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова.

Дисертационният труд има обем от 315 компютърни страници и се състои от увод, 6 глави, заключение, списък на източниците, от които е извлечен лексикалният материал, и богатата библиография.

В пространния увод (оформен като отделна глава) се излагат целта и задачите на труда, насочени към „възможно най-пълно представяне на съвременното състояние и функционирането на българската политическа терминология като специализирана

лексикална подсистема на българския книжовен език“. Прецизно се дефинират значенията на използваните в труда метатермини и се посочват данни за обема и състава на изследваната лексика, която включва около 2500 термина, терминоелемента и названия. Анализираният лексикален материал е достатъчно представителен с оглед на достоверността на направените в труда наблюдения и изводи. Оправдано е включването в него и на т. нар. от докторантката названия – лексикални единици с единични референти (като исторически събития, организации, институции и др.), специфични за лексиката от обществено-политическата сфера.

Не може да не се отбележи, че има известно разминаване между декларирания от докторантката състав на изследвания лексикален материал и реално анализирания названия, включващи и лексикални единици, които нямат терминологичен характер. Обект на описание в дисертационния труд всъщност е не само политическата терминология, но и обществено-политическата лексика като цяло, чийто състав докторантката разглежда във втора глава *Обща теоретична постановка*. Една от важните теоретични постановки в изследването се отнася за отношението между политическа терминология и обществено-политическа лексика. Докторантката се е ориентирала много добре в този проблем, по отношение на който съществуват различни схващания в научната литература, и основателно приема, че политическата терминология е част от обществено-политическата лексика. Прецизно е формулиран съставът на обществено-политическата лексика, състояща се от няколко слоя, само първите два от които имат терминологичен характер, а именно: тясноспециалните термини и общонаучните термини. Следващите слоеве се състоят от професионална лексика, общоупотребима лексика и политическа фразеология. Прави впечатление включването в обществено-политическата лексика и на пласта общоупотребима лексика. Тук възниква въпросът дали не е необходимо да има някакъв критерий за това кои общоупотребими лексеми е основателно да бъдат отнесени към обществено-политическата лексика. Вероятно отсъствието на такъв критерий е причина за доста широкия обхват на анализирания и представения в труда лексикален материал. Той се състои не само от названия на понятия от обществено-политическата сфера, но и от названия, които се срещат в политическия дискурс, но не означават политически понятия и поради това е спорно причисляването им към обществено-политическата лексика (например *недостиг, принос, откуп* – с. 57; *благодетел, изнудвач, подмазвач, самоотлъчка* и редица други). В резултат на този по-широк подход към подбора на

изследвания материал в някои части на труда изследването на обществено-политическа лексика се преплита с анализ на общоупотребими лексеми и словосъчетания без политическо съдържание, използвани в речта на политиците и в езика на медиите. Трябва да се отбележи обаче, че това преплитане не засяга съществено значимостта на труда и приносния му характер.

Като приносен момент във втора глава трябва да се отбележат и формулираните от докторантката важни особености на политическата терминология, които определят нейната специфика в сравнение с други терминологични системи, а именно: силна зависимост от екстралингвистични фактори (преди всичко от политическите и икономическите промени в обществото) и пряка връзка с идеологията.

Приносният характер на дисертационния труд се обуславя от многостранното, задълбочено и детайлно изследване на редица особености на политическата терминология и в по-широк план – на обществено-политическата лексика в българския език, сред които: начините за формиране на домашните названия; заемането и неговата роля като източник за попълване на нейния състав; структурни особености; парадигматични отношения и други. При разглеждането на тези проблеми докторантката достига до значими и ценни наблюдения и изводи.

Терминологичната номинация при новите политически термини и начините за формиране на новата обществено-политическа лексика са разгледани в трета глава. Обстойно са анализирани морфологичният, лексикалносемантичният и синтактичният начин за тяхното образуване, като установените модели са подкрепени с многобройни примери. Много сполучлив е анализът на новите значения в политическата област, възникнали чрез метафора и метонимия, като тези значения са разгледани и с оглед на тяхната връзка с явленията терминологизация, ретерминологизация и детерминологизация.

С важно значение са установените от докторантката нови тенденции, особености и явления при формирането на съвременната обществено-политическа лексика. Към тях се отнасят например повишената активност на суфикса *-изъм*, за който се установява все по-честото му присъединяване към домашни основи; активизираното образуване на съществителни от инициални абревиатури и от собствени имена на лица; функционирането на формантите *про-*, *контра-* и *анти-* като самостоятелни лексеми и редица други. Важен е и изводът за повишената роля на принципа за езикова икономия

при формирането на новата обществено-политическа лексика, като са открити някои специфични за нея модели на съкращаване.

Анализът е съчетан с оценки и препоръки на докторантката относно правилността, уместността и комуникативната пригодност и удобство на определени названия (най-вече абривиатури и лексеми с абривиатурен компонент) от разглежданата сфера, които са много полезни в практически план.

Към тази глава на труда, при безусловната ѝ полезност и ценност, може да се отправи препоръката за по-прецизен подбор на привлечения лексикален материал, който включва и съчетания, които нямат устойчив характер и не представляват лексикални цялости (като *опасен етноцентризъм*, *активен природозащитник*). Необходима е повече прецизност и при словообразователния анализ на някои лексеми (напр. при *пленум*, *вакуум* и под., които са заемки, а не производни думи). Отстраняването на тези неточности е препоръчително при евентуално публикуване на дисертационния труд.

Много детайлно и обстойно са проучени и процесите на заемане на политически термини и обществено-политическа лексика в българския език, на които е посветена четвърта глава. Приведени са многобройни примери за материални заемки, калки и хибридни образувания, използвани в политическия дискурс.

Проблемът за заемането и за нарасналата му роля в съвременния период е разгледан в по-широки хронологични и исторически рамки, което е много полезно с оглед на правилната оценка на резултатите от съвременните интензивни междуезикови контакти. Ясно и красноречиво докторантката изразява своята позиция за ролята на заемането в съвременния политически дискурс, като достига до важния извод за прекомерно и ненужно използване на чуждици в него, в което тя вижда проява на „снобско маниерничество“. Този свой извод Кр. Симеонова подкрепя с многобройни красноречиви примери, включително и на изречения, в които (с изключение на служебните думи) няма нито една дума с български произход. Докторантката обосновава необходимостта от адекватна езикова политика като противодействие на някои крайни прояви на заемането. Оправдано и добре аргументирано е нейното схващане, че по отношение на масовото нахлуване на чужди думи в българския език е необходим „умерен (здравословен) пуризм“, като интересни и полезни са посочените конкретни препоръки за неговото осъществяване, сред които – предложението във

всеки национален език, наред с интернационалната, да се създаде и паралелна терминология с названия на родния език (с. 179).

В пета глава са изяснени структурните характеристики на политическите термини и общоупотребимите думи и съчетания в състава на обществено-политическата лексика. И тук анализът на различните структурни типове лексикални единици – непроизводни думи, производни думи, сложни думи и словосъчетания, води до интересни наблюдения и изводи. Отбелязва се например повишена употреба на прилагателни и причастия като термини и терминоеlementи в съвременния политически дискурс.

Значими и важни изводи се съдържат и в шеста глава, посветена на системните семантични отношения в съвременната политическа терминология и при обществено-политическата лексика. Детайлно и изчерпателно са разгледани проявите на синонимия, антонимия, омонимия (в нейните две разновидности в терминологията – вътрешносистемна омонимия и омонимия между термин и общоупотребима дума), паронимия. Особено обстойно са изследвани синонимните отношения при обществено-политическата лексика, като са разгледани три типа синоними – лексикални, словообразователни и синтактични. Показателни за уменията на докторантката за семантичен анализ са прецизно разграничените различия в смисловите нюанси на някои синоними (напр. при *конституционна монархия*, *парламентарна монархия* и *ограничена монархия*). При своите наблюдения върху словообразователните синоними докторантката установява редица особености в поведението на някои словообразователни форманти в разглежданата сфера. Отбелязва например висока активност на синонимните препозитивни форманти *сврѣх-*, *супер-*, *хипер-*, *архи-*, *ултра-*, *мега-*, *топ-*, като същевременно посочва, че българският формант *сврѣх-* е с по-ниска честота в сравнение с чуждите форманти.

При описанието на синонимията докторантката обхваща и проявите на това явление в политическия дискурс. Тя използва и привежда богат лексикален материал от политическата реч, където това явление е широко застъпено. Като причина за значителното място на синонимията в политическия дискурс Кр. Симеонова посочва подчертания стремеж за използване на оценъчни синоними в него (например думи с турски произход като *масраф* и *дередже* вместо техните стилистично неутрални синоними съответно *разход*, *разноски* и *положение*, *състояние*).

Много интересна и ценна по своето съдържание е седма глава *Терминология и общество*, в която докторантката доразвива схващането на М. Попова за социалните конотации, които термините може да получат при своята употреба. Важен принос на докторантката са разграничените от нея четири типа промени в социалната конотация на политическите термини при функционирането им в общоупотребимия език. Към тези промени се отнасят: придобиване на социална конотация при стилистично неутрални термини; стилистична неутрализация (напр. при *частна собственост*); развиване при едни и същи термини на противоположна оценъчност в зависимост от противоположната социална оценка на различните социални групи (напр. при *пазарна икономика*) и други. Изводът на Кр. Симеонова, че към политическата терминология не може да се приложи общото изискване към термините за стилистична неутралност разкрива важна особеност на тази терминологична система.

Дисертационният труд представлява задълбочено изследване на съвременната политическа терминология и обществено-политическа лексика в българския език, в което са проучени техните най-важни аспекти и обстойно са изяснени най-съществените им особености. В резултат на това трудът представя изчерпателно съвременното състояние на българската политическа терминология и на обществено-политическата лексика, което обуславя приносния му характер по отношение на българското терминознание и лексикологията. В някои отношения трудът надхвърля формулираните от докторантката цели и задачи, като съдържа редица ценни наблюдения върху речта на политиците и езика на медиите, с което неговото съдържание и значимост се обогатяват още. Установените от Кр. Симеонова тенденции и особености при формирането и функционирането на новите названия от обществено-политическата сфера обуславят приноса му за неологията с оглед обогатяване на знанията на новите лексикални единици в езика ни.

Рецензираният труд притежава значителен потенциал за практическо приложение. Много ценни за езиковата практика и езиковата култура са формулираните в него препоръки за употребата на някои анализирани в него лексикални единици (предимно заемки и абривиатури). Несъмнено важна е и посочената от докторантката приложимост на труда в дидактичен аспект – при обучението на студенти от различни специалности, като напълно основателно е схващането на Кр. Симеонова, че нейното изследване би подпомогнало студентите в

придобиването на „основни терминологични знания и формиране на терминологична култура“.

Във връзка с тази насока на приложение на дисертационния труд и като негово важно достойнство специално трябва да се отбележи използваният много ясен, точен и разбираем език, извънредно достъпното и леко изложение, което несъмнено е постижение на докторантката, белег е за зрелостта ѝ като изследовател и за таланта ѝ да се изразява ясно и разбираемо.

Авторефератът отразява точно съдържанието и научните приноси на труда. Докторантката има впечатляващ брой (общо 19) публикации по темата на дисертацията в сборници и периодични издания.

Изложените по-горе приноси качества на рецензираното изследване дават основания за извода, че то удовлетворява изискванията за дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен „доктор“. Ето защо с пълна убеденост предлагам на уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на докторантката Кристияна Симеонова.

28.06.2016 г.

Рецензент:
проф. д-р С. Колковска